



#### Referanser:

Arkivsak: 20/01358-9

#### Saksdokumenter:

De hellige tre dagene oversending BM

## Liturgisaker BM februar 2022

### Sammendrag

#### Liturgiske ordninger for «De hellige tre dagene»

I følge «Regler for saksbehandling i liturgisaker» skal Bispemøtet gi uttalelse i saken «Liturgiske ordninger for de hellige tre dagene». Saken ble behandlet i Kirkerådet i 9.-10. desember 2021. Det vises til vedlagte oversendelse fra Kirkerådet.

Kirkerådet vedtok i 2013 å be Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) om å utarbeide liturgier for den stille uke og påsken. Nemnda prioriterte da arbeidet med gudstjenestene på skjærtorsdag, langfredag og påskeaften/-natt. Disse gudstjenestene blir sett i sammenheng, og det liturgiske materialet har fått benevnelsen «de hellige tre dagene». NFG sluttførte sitt forslag i august 2020. Forslaget ble deretter i henhold til regler for behandling av liturgisaker sendt til Bispemøtet for uttalelse. Bispemøtets merknader forelå i oktober 2020, og forslaget er justert som følge av Bispemøtets merknader. Etter behandling i Kirkerådet, ble forslaget sendt på bred høring, med tanke på behandling på Kirkemøtet 2022.

Liturgien ble vedtatt av Kirkerådet i desember 2021 og Bispemøtet behandler nå saken for en læremessig vurdering.

#### Liturgi for Askeonsdag

Bispemøtet har i en konsultasjon med Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) tidligere bedt om at det utarbeides en liturgisk ressurs for Askeonsdag. «Liturgiske ressurser» blir ikke omfattet av «Regler for saksbehandling i liturgisaker» i Den norske kirke. NFG er i ferd med å slutføre arbeidet med en liturgi for Askeonsdag og dersom denne skal få status som liturgi for Den norske kirke må ønsket om en liturgi for Askeonsdag meldes inn til Kirkerådet som en liturgisak i tråd med «Regler for liturgisaker».

### Forslag til vedtak

Bispemøtet takker Kirkerådet og Nemnd for gudstjenesteliv for godt og omfattende arbeid med «Liturgiske ordninger for de hellige tre dagene».

Bispemøtet har ikke læremessige innvendinger til saken.

Bispemøtet anbefaler at liturgiske ressurser for en samlegudstjeneste for påsketiden, som nevnt i allmenne bestemmelser, gjøres tilgjengelig i ressursbanken.

I henhold til «Regler for saksbehandling i liturgisaker» ber Bispemøtet Kirkerådet igangsette en liturgisak for å utarbeide en liturgi for Askeonsdag til bruk i Den norske kirke.

## Saksorientering

### Bakgrunn

#### Liturgiske ordninger for de hellige tre dagene

Etter gjennomføring av Gudstjenestereformen 2011 har det hele tiden vært en forutsetning at reformen også videreføres til å omfatte andre gudstjenester og liturgier i kirkeåret. Dette gjelder særlig for den stille uke og påsken.

Allerede i høringsdokumentet fra 2008 til gudstjenestereformen fremgår det, under avsnittet «påsketiden og pinse», at man venter «en mer omfattende reform av liturgien for tiden fra Skjærtorsdag aften til og med Påskeaften. Et arbeid med en mer utførlig reform av liturgien for de tre hellige dagene (triduum) vil høre til de oppgaver som bør igangsettes etter at reformen av hovedgudstjenesten er kommet i havn» (side 47).

NFG begynte i mars 2019 arbeidet med å utarbeide reviderte liturgier. Nemnda prioriterte da liturgier for de tre dagene skjærtorsdag, langfredag og påskeaften/-natt. Samtidig satte NFG opp en liste over andre gudstjenester og liturgisk materiale som nemnda mente burde utarbeides og revideres. Kirkerådets tilbakemelding om disse i september 2019 var at de kunne utarbeides som liturgisk ressursmateriale. I en merknad til dette vedtaket ber Bispemøtet om at det utarbeides en liturgisk ordning for askeonsdag og en ordning for en «samlegudstjeneste» for den stille uke og påsken. Kirkerådet vil behandle dette som en egen sak på et senere tidspunkt.

NFG la til grunn at i arbeidet med egne liturgier for påsken vil «trekkspill-prinsippet» også her være sentralt, slik det er i hovedgudstjenesten. Det betyr at det utarbeides ressurser for en omfattende og mangfoldig feiring, men det er menighetene lokalt som avgjør hvor mye av dette materialet som tas i bruk. NFG leverte sitt forslag i august 2020, og dette ble så levert Bispemøtet for kommentar, før Kirkerådet skulle sende det på høring. Bispemøtet behandlet forslaget i oktober 2020, og sendte det videre til Kirkerådet med sine merknader.

Kirkerådet gjorde på dette grunnlag følgende endringer i det opprinnelige utkastet fra NFG:

- Navnet på ordningene, som ble avvist av Bispemøtet, ble endret fra «tredagershøytiden – påsken triduum» til «Tredagershøytiden». Dette utfra en forståelse av at det særlig var begrepet «triduum» som virket fremmedgjørende.
- Det ble ytterligere tydeliggjort at fotvasking ikke er tenkt som en normalordning, men som en mulighet i de menigheter som ønsker det.
- Omfanget av rubrikker ble kuttet noe ned.
- De steder «hylling av korset» var brukt, ble dette erstattet med «korsmeditasjon».
- Rubrikken om anledning til å bruke improperiene ble tatt ut.

Kirkerådet behandlet saken i sitt møte 28.-29. januar 2021, og vedtok å sende saken på bred høring. Biskopene er således kjent med saken blant annet gjennom hørings svar utarbeidet i bispedømmerådene.

Kirkerådet behandlet det liturgiske materialet i sitt møte i desember 2021 og vedtok det liturgiske materialet slik den nå foreligger.

Behandlingen i Bispemøtet denne gangen har derfor som sikte å berøre sider ved saken som eventuelt har læremessig karakter.

## **Det liturgiske materiale**

Forslaget til reviderte liturgier er i stor grad en videreføring av de gjeldende liturgiske ordninger for skjærtorsdag, langfredag og påskenatt. En viktig endring er at de i forslaget blir sett på som en helhet, noe som får visse konsekvenser for den enkelte gudstjeneste. Etter høring og behandling i Kirkerådet er tittelen på de tre gudstjenestene «De hellige tre dagene».

Det liturgiske materialet som nå foreligger fremstår som godt gjennomarbeidet og reflektert. Materialet svarer på det som opprinnelig var bestillingen til NFG. Liturgiene for skjærtorsdag, langfredag og påskenatt har en fin flyt og inneholder både kjente og noen nye elementer, som for eksempel korsmeditasjon. Noen elementer er, i etterkant av Bispemøtets tidligere behandling og høringssvar, lagt inn som valgfrie elementer. På denne måten gis menighetene en større frihet og rom til å tilrettelegge for lokale tilpasninger. Disse variable ledd er omtalt i liturgiene, men også i de alminnelige bestemmelsene.

## **Høring**

Det liturgiske materialet har vært sendt på bred høring og Kirkerådet fikk inn i alt 93 svar i høringen. Det omfattende saksdokumentet fra Kirkerådet omfatter og reflekterer de endringsforslag som er kommet inn i forbindelse med høringen og de endringer som er tatt til etterretning.

Likevel er det noen elementer fra høringssvarene som kan være gjenstand for refleksjon og drøfting i Bispemøtet. Disse presenteres i det følgende.

## **Liturgisk farge**

NFG hadde i sitt forslag til liturgier også anbefalt at det i tillegg til de nåværende gjeldende farger kan åpnes for hvit som liturgisk farge på skjærtorsdag og rød på langfredag. Den liturgiske fargen for påskeaften ble foreslått beholdt som hvit. Forslaget var inspirert av den bredere økumeniske tradisjon, hvor dette er den mest vanlige fargekoden. NFG's forslag på dette punkt ble ved en inkurie ikke lagt frem for Bispemøtet. De ble derfor fremlagt for Kirkerådet uten anbefaling. Forslaget om å endre liturgisk farge møtte betydelig motstand i høringen og Kirkerådet har derfor i sitt forslag foreslått å videreføre fiolett som liturgisk farge på skjærtorsdag og langfredag.

## **Navnet «de hellige tre dagene»**

Navnet på ordningene, som ble avvist av Bispemøtet, ble endret fra «tredagershøytiden – påsken triduum» til «Tredagershøytiden». Dette utfra en forståelse av at det særlig var begrepet «triduum» som virket fremmedgjørende.

Det liturgiske materialet ble sendt ut på høring med navnet «Høring om liturgier for tredagershøytiden – skjærtorsdag, langfredag og påskenatt».

Mange av høringsinstansene ga kommentarer på navnevalget og det ble blant annet trukket frem at det kan virke forvirrende og lite sakssvarende å snakke om en egen tredagershøytid innenfor rammen av påskehøytiden.

Kirkerådet i sitt vedtak i desember 2021 (KR118/21), å endre navnet til «de hellige tre dagene». Det er å vente at det dette navnet brukes gjennomgående i det liturgiske materiale når liturgien ferdigstilles.

## **Samlegudstjeneste for påsken**

Det fremkommer nå av de alminnelige bestemmelsene at de tre gudstjenestene også kan brukes enkeltvis, uten å stå i en nødvendig sammenheng med de andre. Dette gjør at liturgiene blir anvendelige i menighetenes gudstjenesteliv og kan anvendes i sokn der det ikke feires gudstjeneste alle påskens dager.

Flere høringsinstanser påpekte at feiringen av påskedag ikke må komme i skyggen av de tre hellige dagene. Kirkerådet har tatt dette til følge ved at de alminnelige bestemmelsene har fått et eget punkt om markeringen av første påskedag. *«Bestemmelsene har også et tydeligere fokus på hele den stille uke og påskehøytiden. Det er i tillegg lagt til en bestemmelse om at menigheter som ikke har ressurser til å feire mer enn én gudstjeneste i denne perioden, kan velge å bruke en ordning for en «samlegudstjeneste». En slik ordning*

er nå under utarbeidelse i Nemnd for gudstjenesteliv og vil bli presentert for Kirkerådet om kort tid».

En slik samlegudstjeneste vil komplettere arbeidet med en revisjon av påskehøytiden og gi menighetene en god liturgisk ressurs for gudstjenestefeiring i påsken.

### **Bønnespråket**

Flere av høringssvarene som kom inn kommenterer bønnespråket i liturgiene. Dette var også gjenstand for drøfting da Kirkerådet behandlet saken i sitt møte i desember 2021. Her kan nevnes spesielt svarene fra MF og TF som reflekterer dette.

### **Skjærtorsdag**

I gudstjenesten på skjærtorsdag er det lagt inn en mulighet for å legge inn fotvask som liturgisk ledd i menigheter som ønsker dette. Det gis videre mulighet til å utvide syndsbejelsen med å bruke ordning for skriftemål. Det gis også mulighet for avdekking av alteret ved slutten av gudstjenesten samt at leddet «velsignelse» kan utgå, som et ledd i sammenhengen med de tre hellige dagene.

MF uttrykker at formen på bønnene for skjærtorsdag har en kort form, men en stor bredde av teologiske motiv, og at dette har mye godt for seg. Likevel påpeker de at forbønnen generelt krever en grundig og teologisk gjennomgang. Dette tydeliggjør de ved å eksemplifisere på denne måten:

- *Henvising til ulike motiv fra Joh. 13-17 fungerer godt på en skjærtorsdag, men det synes mer uklart hvordan de narrative elementene er ment å fungere i rammen av bønnene. Er det Gud som skal minnes om disse motivene, slik introduksjonen til første bønn tilsier? Eller er disse leddene egentlig henvendt til menigheten? Vi mener teksten blir bedre om det siste alternativet gjøres mer tydelig – dvs. ved at motiver fra «denne natten» fremstilles som en foranledning for den bønningen som rettes til Gud. Den første bønningen kunne i så fall omformuleres i denne retningen: «I denne natt, da (vi minnes om at) Jesus ble forrådt og vasket disiplenes føtter, ber vi deg Gud: osv.»*

- *Gjennom motivene som trekkes frem, tolkes Jesu død både forsonende, solidarisk og forbilledlig. Slik bønnene er formulert nå, legges vekten særlig på de to siste. Samtidig legger bønnene vekt på motiv som handler om å søke «kraft» og «styrke», særlig med tanke på kirkens oppgaver med å «tjene» og «forkynne». Sårbare grupper adresseres i femte bønn som «dem», mens fjerde bønn snakker om «alle som er ensomme osv.» Med dette tegnes et implisitt bilde av en oppgave-orientert menighet som har høy bevissthet om kirken som institusjon, og som bærer en spiritualitet som fokuserer på oppgaver og kall. Vi vil vi anbefale at man tar en gjennomgang på hvilke motiver som skal fremheves i bønnene denne dagen. Bønnespråket på denne dagen bør åpne for et mangfold av livserfaringer – både når vi kommer med ønsket om å «tjene hverandre i kjærlighet», men også når vi trenger fellesskap, når vi kjenner oss som svikere, når vi trenger å ta imot den kjærligheten Jesus gir, osv.*

- *På noen punkter bør kombinasjonen av billedbruk og eksempler vurderes nærmere: Kan man i fjerde bønn heller si: «Kom til oss når vi er ensomme og alene» framfor «Hold din hånd over oss». Og tilsvarende i femte bønn, kan det være bedre å si: «Hold din hånd over oss når vi utsettes for ...» i stedet for «Kom til dem osv.»*

Kirkerådet påpeker i saksdokumentet at de har «merket seg kommentarene til formuleringer i bønnene, og har gjort mindre endringer som følge av disse innspillene».

### **Langfredag**

I gudstjenesten på langfredag er det lagt til en samlingsbønn ved starten av gudstjenesten. Det er videre gitt mulighet for et nytt liturgisk ledd kalt korsmeditasjon, og det er åpnet for større variasjon i forbønnsdelen enn i dagens ordning. Også i denne gudstjenesten gis det mulighet til å utelate velsignelsen.

TF kommenterer bønnespråket i liturgien for langfredag og mener dagens bønn er ujevnt formulert. Fakultetet påpeker at setningen: «*Du sendte din Sønn for å lide og dø for vår skyld*» underbygger en objektiv forsoningslære som det er all grunn til å være kritisk til. Samtidig mener de at setningen: «*åpne vårt hjerte for korsets gåte*» er diffus.

I høringssvaret kommenterer MF liturgien for langfredag på denne måten:

- *Med utgangspunkt i bønnene for Langfredag vil vi samtidig sette søkelyset på hvilken teologisk forståelse av påskefeiringen og av relasjonen mellom Gud og mennesker som kommer til uttrykk i det liturgiske språket i sin helhet. Vi merker oss blant annet at ordet «kjærlighet» ikke forekommer i liturgien for langfredag. Det dukker opp enkelte steder i liturgien for skjærtorsdag – i bønner om at vi må vise kjærlighet til hverandre, og i den valgbare delen som gjelder fotvaskingen. Vi mener at liturgier og bønner i større grad må gjenspeile en feiring av det påskemysteriet som handler om at Gud gir seg i kjærlighet.*
- *I tråd med dette anbefaler vi at man vurderer dagens bønn i de to linjene som følger etter «Åpne vårt hjerte (eller «våre hjerter»?) for korsets gåte» hvor henvisningen til korset som «tegn på håp i en verden merket av lidelse og ondskap» kan virke noe innsnevrende.*
- *Forbønnen s 14: Også her tolkes Jesu død både som forsonende, solidarisk og forbilledlig. Mangfoldet av perspektiver er positivt. Den midtre og lengste delen inneholder en veksling mellom narrative Kristus-utsagn og bønner. Vi mener vekslingen kan diskuteres språklig sett, og ikke minst innenfor rammen av en bønn.*
- *Vi mener man også bør vurdere om kombinasjonen av litaniet og den påfølgende kollektbønnen fungerer godt nok som en helhet. En mulighet er å beholde litaniet og utelate den påfølgende kollektbønnen. Eventuelt, kan man vurdere om en annen bønn enn litaniet brukes på langfredag. Den romersk katolske kirke bruker her «Den universelle forbønn» som inneholder mange interessante elementer selv om ikke alt herfra lar seg overføre til en luthersk kontekst. Når man går bort fra improperiene – kan en bønn eventuelt utformes med utgangspunkt i Salme 22.*

## **Påskentatt**

I påskentattgudstjenesten er det gitt mulighet for en noe utvidet åpningsdel med tenning av påskelyset. Videre er det gitt mulighet for å lese flere gammeltestamentlige tekster. Det er også en noe utvidet dåpspåminnelse.

Det er dessuten vedtatt nye alminnelige bestemmelser for den stille uke og påsken. Disse legger opp til et større liturgisk fokus på påskefeiringen.

Kirkerådets forslag til nye alminnelige bestemmelser og liturgiske ordninger er oversendt Bispemøtet for uttalelse. Bispemøtet bes drøfte det liturgiske materiale som foreligger med tanke på det læremessige aspekt, blant annet i det ovenstående, før saken sendes tilbake til Kirkerådet før behandling i Kirkemøtet.

## **Liturgi for Askeonsdag**

I «Gudstjenestebok for Den norske kirke» (1992) finnes ingen liturgi for gudstjeneste på Askeonsdag. Det har flere steder vokst frem lokale variasjoner av liturgier for denne dagen. Det har derfor vært en intensjon å skape en felles liturgi for Askeonsdag som kan benyttes i menighetenes gudstjenestefeiring.

Bispemøtet har tidligere uttrykt et ønske om at det utarbeides liturgiske ressurser til gudstjenestefeiring på Askeonsdag. Dette har blitt meldt inn til Nemd for gudstjenesteliv (NFG). NFG har allerede arbeidet med en liturgi for Askeonsdag, men denne er ikke slutført av administrasjonen og heller ikke oversendt til Bispemøtet.

«Liturgiske ressurser» omfattes ikke av «Regler for saksbehandling i liturgisaker i Den norske kirke». Slike ressurser utarbeides stadig, f.eks. liturgi for skaperverkets dag, og innlemmes i kirkens ressursbank. Her er de tilgjengelig for menigheter som ønsker å ta dem i bruk. Liturgien som nå er under arbeid, vil få status som en «liturgisk ressurs» dersom den ikke meldes inn som en liturgisak og følger vanlig saksgang for saksbehandling av liturgisaker i Den norske kirke.

Bispemøtet kan be Kirkerådet om å igangsette en liturgisak for liturgi for Askeonsdag. Saken vil da videre utredes og det vil igangsettes arbeid med denne, jfr. regler for liturgisaker §2 der det heter «Liturgisaker som ønskes utredet, igangsettes etter vedtak i Kirkerådet og med Bispemøtets tilslutning».

NFG vil dernest ferdigstille liturgien før den sendes videre for behandling i Kirkerådet og Bispemøtet etter vanlig saksgang for saksbehandling av liturgisaker i Den norske kirke.

## **Økonomiske/administrative konsekvenser**